

Udskrift af dombogen

DOM

Afsagt den 1. februar 2016 i sag nr. BS [REDACTED]

Arne [REDACTED]
[REDACTED]
mod
Natur- og Miljøklagenævnet
Rentemestervej 8
2400 København NV

Biintervenient,
[REDACTED] Kommune

Sagens baggrund og parternes påstande

Sagen vedrører spørgsmålet om, hvorvidt sagsøger, Arne [REDACTED] skal have en lovliggende dispensation til opførelse af tre landbrugsbygninger og en gyllegalune, opført i perioden 2000 til 2005.

Sagsøgeren, Arne [REDACTED] har nedlagt påstand om, at sagsøgte, Natur- og Miljøklagenævnet, tilpligtes principalt at anerkende, at sagsøgte's afgørelse af 19. februar 2013 er ulovlig og ugyldig for så vidt angår den del af afgørelsen, der vedrører afslag på lovliggende dispensation til tre landbrugsbygninger og en gyllegalune, subsidiært at sagen hjemvises til ny behandling ved sagsøgte.

Sagsøgte har nedlagt påstand om frifindelse.

Oplysningerne i sagen

Arne [REDACTED] købte i 1997 landbrugsejendommen beliggende [REDACTED] i [REDACTED]. Arne [REDACTED] anvender ejendommen, hvortil der er tilknyttet jord- og skovarealer, til landbrugsvirksomhed med økologisk svineproduktion og markdrift.

Det fremgår af ejendommens tingbogsattest, at der den 26. maj 1943 er tingslyst et dokument om fredning på ejendommen. Dokumentet indeholder opregning af 5 fredede fortidsminder i form af gravhøje. Fredning af en af højerne er aflyst fra tingbogen efter anmodning fra Kultur(arvs)styrelsen den 1. september 2004, da fortidsmindet ikke længere eksisterede. Den 19. oktober 1993 og den 10. oktober 1994 er der tingslyst yderligere servitutter om fortidsminder på ejendommen.

Af kulturstyrelsens Lokalitetsrapport fremgår, at højen, der blev tinglyst som fredet den 10. oktober 1994, havde haft periodisk tilsyn i efteråret 2011. Der var anført følgende beskrivelse: ”§18, bassin i retning mod gården, ca. 50 m”.

Den 29. august 2000 ansøgte Arne [redacted] - via [redacted] A/S - [redacted] Kommune om tilladelse til at opføre ny svinestald. [redacted] Kommune meddelte byggetilladelse den 22. september 2000. Arne [redacted] opførte herefter en ny svinestald på ejendommen.

I 2004 ansøgte Arne [redacted] om tilladelse til at opføre en gyllelagune og yderligere to staldbygninger. I forbindelse med byggeansøgningen foretog [redacted] Amt en VVM-screening af byggeriet. Amtet vurderede, at byggeriet ikke ville medføre en væsentlig påvirkning på miljøet, og den 1. februar 2005 fik Arne [redacted] tilladelse til at opføre en gyllelagune og to staldbygninger, som herefter blev opført på ejendommen.

I brev af 3. januar 2012 ansøgte Arne [redacted] Kommune om dispensation fra naturbeskyttelsesloven til at opføre en ny slagtesvinestald mindre end 100 m fra gravhøjene, og i brev af 4. januar 2012 meddelte [redacted] Kommune dispensation. I brevet fra [redacted] Kommune hedder det blandt andet:

” ...

[redacted] kommune har modtaget din ansøgning om dispensation fra Naturbeskyttelseslovens §18 om fortidsmindebeskyttelseslinier til opførelse af en ca. 1725 m2 slagtesvinestald på ejendommen matr. nr. 5a, Den mellemste Del, Idom.

I forbindelse med sagsbehandlingen er det bemærket, at der uden ovennævnte dispensation er opført en 273 m2 landbrugsbygning i 2000
en 490 m2 landbrugsbygning i 2005
en 1361 m2 landbrugsbygning i 2005
en ca. 1200 m2 gyllelagune i 2005

...

Dispensation efter Lov om naturbeskyttelse § 65, stk. 3, jævnfør §18 (fortidsmindebeskyttelseslinien) til slagtesvinestalden meddeles herved, idet det vurderes, at der ikke er nogen landskabelig sammenhæng med gravhøjene 2203/67 og 145 i den øst og nord for liggende plantage.

Samtidig meddeles en efterfølgende dispensation fra samme lovparagraf til ovennævnte allerede opførte bygninger, idet disse ved en fejl fra det offentlige side ikke blev givet i forbindelse med de daværende sagsbehandlinger.

...”

██████████ Museum påklagede ved brev af 10. januar 2012 kommunes afgørelse til Natur- og Miljøklagenævnet. Det fremgår blandt andet af klagen, at placeringen af den nye planlagte svinestald ville skæmme natur- og kulturmiljøet omkring de fredede gravhøje, og at der var meget stor risiko for ødelæggelse af væsentlige fortidsminder med tilknytning til de to fredede gravhøje .

Kulturstyrelsen klagede ved brev af 8. februar 2012 også over kommunens dispensation. I brevet er anført blandt andet:

” ...

Siden 2000 er der således mellem gården og gravhøjene udbygget indtil ca. 18 m fra den tættest beliggende gravhøj med fredningsnummer 2203:67 og indtil ca. 55 m fra gravhøjen med fredningsnummer 2203:145.

De to gravhøje er almindelige af størrelse, henholdsvis 2 x 15 m og 1,5 x 15 m. De ligger med en indbyrdes afstand af ca. 40 m. Sådanne gravhøje skal have et frirum, således at de kan opleves som gravhøj og ikke som en moderne roekule eller lignende i tilknytning til gården.

Med det nyansøgte byggeri kommer afstanden til de samme høje ned på hhv. ca. 12 m og ca. 25 m. Hermed vil også den absolut sidste mulighed for at have en landskabelig sammenhæng mellem højene være brudt.

Det er lovens intension, at der kun i særlige tilfælde skal gives dispensation.

Ved udbygning af landbrugsejendomme skal det tilstræbes at bygge væk fra fortidsminder i forhold til eksisterende bygninger og ikke som her udbygges mod fortidsminderne.

Det ser ud til, at det på ejendommen er muligt at udbygge både mod nord, vest og syd uden at være kommet i nærheden af fredede fortidsminder.

Dispensationen til det nyligt ansøgte byggeri gives med den begrundelse, at der ikke vurderes at være nogen landskabelig sammenhæng mellem gravhøjene, som ligger i en plantage øst for gården.

Kulturstyrelsen kan oplyse at eksisterende beplantning ikke er en begrundelse for at tilsidesætte fortidsmindebeskyttelsesloven, i det bevoksning altid kan fjernes.

Styrelsen vurderer, at der ikke kan gives dispensation til det ansøgte. Intensionen med Naturbeskyttelseslovens § 18 er foruden at beskytte indsyn til og udsyn fra fortidsminder også at sikre deres generelle betydning som landskabselementer og de arkæologiske lag omkring dem.

Den endelige afgørelse kan få betydning for den fremtidige beskyttelse af fortidsminderne omgivelser.
..."

Arne [redacted] tilbagekaldte sin ansøgning om dispensation til opførelse af det nye byggeri den 9. februar 2012.

Ved brev af 13. december 2012 tilbagekaldte [redacted] Museum sin klage til Natur- og Miljøklagenævnet. Baggrunden herfor var, at Arne [redacted] havde trukket sin dispensationsansøgning tilbage vedrørende det nye byggeri. Museet oplyste samtidig, at det næppe havde en særlig gavnlig effekt på de to fredede fortidsminder at fjerne de allerede etablerede anlæg, hvorfor museet ikke ønskede at påklage en lovliggørelse af disse.

Natur- og Miljøklagenævnet traf afgørelse i sagen den 19. februar 2013. Det fremgår blandt andet af afgørelsen:

"...

Indledningsvis skal nævnet bemærke, at da ejer har trukket ansøgningen om dispensation til opførelse af den nye slagtesvinestald indenfor fortidsmindebeskyttelseslinjen tilbage, er det alene den lovliggørende dispensation til eksisterende bebyggelse indenfor beskyttelseslinjen, der kan tages stilling til i nærværende sag.

Efter naturbeskyttelseslovens § 18, stk. 1, må der ikke foretages ændring i tilstanden af arealet inden for 100 meter fra fortidsminder, der er beskyttet efter bestemmelserne i museumsloven.

Formålet med fortidsmindebeskyttelseslinjen er at sikre fortidsminderne værdi som landskabselementer. Både den generelle betydning af fortidsminderne i landskabsbilledet, indsyn til og udsyn fra fortidsminderne skal sikres med bestemmelsen. Samtidig skal bestemmelsen sikre de arkæologiske lag i området omkring fortidsminderne, idet der ofte er særlig mange kulturhistoriske levn i områderne tæt ved de fredede fortidsminder.

Beskyttelseszoner omkring fortidsminder administreres i praksis meget restriktivt, jf. kravet i naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 3, hvorefter der alene kan meddeles dispensation i "særlige tilfælde".

Bygningerne i nærværende sag er opført indenfor fortidsminde-

beskyttelseslinjen uden dispensation. Dermed kræves en lovliggørende dispensation. Udgangspunktet i lovliggørelsessager er, at sagen skal behandles, som den ville være blevet behandlet, såfremt der var søgt om dispensation, inden den ønskede foranstaltning blev foretaget.

Sagen vedrører tre landbrugsbygninger, en gyllelagune, samt en kornsilo, der alle er etableret indenfor fortidsmindebeskyttelseslinjen uden forudgående dispensation.

Natur- og Miljøklagenævnet lægger efter de foreliggende oplysninger til grund, at nævnet ikke ville have meddelt dispensation til opførelse af landbrugsbygningerne, såfremt sagen var blevet forelagt nævnet inden opførelsen. Der henvises til den generelt meget restriktive praksis på området og til de konkrete forhold på stedet, herunder muligheden for en placering af bygningerne udenfor fortidsminde-beskyttelseslinjen.

Udgangspunktet er herefter, at der skal ske en fysisk lovliggørelse, medmindre der er tale om et særligt tilfælde, hvor der undtagelsesvis kan ske en retlig lovliggørelse, som i denne sag vil være en lovliggørende dispensation.

Ejeren har navnlig anført, at han har været i god tro, idet anlægget er opført med kommunens byggetilladelser, og at han ikke har haft grund til at tro, at der var problemer i forhold til de nærliggende gravhøje. De omhandlede bygninger udgør hele det reelle produktionsanlæg på ejendommen, og det vil være en uoverskuelig situation for ham, hvis bygningerne skal fjernes. Natur- og Miljøklagenævnet kan ikke træffe afgørelse om, hvem der endeligt skal bære udgifterne ved fjernelse af bygningerne. Dette spørgsmål henhører under domstolene. Efter det foreliggende, herunder kommunens oplysning om, at ejer kan være uden skyld i, at de relevante dispensationer ikke er meddelt, lægger nævnet til grund, at det økonomiske tab i forbindelse med fjernelse af bygningerne må antages at skulle bæres helt eller delvist af kommunen.

Et flertal på 7 medlemmer af Natur- og Miljøklagenævnet finder herefter, efter en samlet afvejning af hensynet til effektiv håndhævelse af fortidsmindebeskyttelseslinjen overfor hensynet til ejeren, samt præcedensvirkning i forhold til lignende sager, ikke, at der er grundlag for at fravige kravet om fysisk lovliggørelse. Kommunens dispensation bør derfor ændres til et afslag.

Mindretallet på 3 medlemmer (Per Larsen, Marion Pedersen og Troels Christensen) finder at hensynet til ejerens situation taler for, at kommunens lovliggørende dispensation ændres til en tidsbegrænset dispensation indtil 2020, hvorefter bygningerne skal fjernes.

...

I overensstemmelse med flertallet ændrer Natur- og Miljøklagenævnet den del af [redacted] Kommunes afgørelse af 4. januar 2012 om lovliggørende dispensation der angår tre landbrugsbygninger og en gyllelagune til et afslag. Den del af den lovliggørende dispensation, der vedrører opførelse af kornsiloen hjemvises til kommunen til fornyet behandling.

Kommunen skal herefter fastsætte en frist for den fysiske lovliggørelse af landbrugsbygningerne og gyllelagunen.

..."

Der har til brug for sagen været afholdt syn og skøn med landskabsarkitekt Henning Looft som skønsmand. Skønserklæring blev udarbejdet den 1. august 2014, hvori blandt andet følgende er anført:

"...

Besvarelse af skønstemaets spørgsmål 1:

Syns- og skønsmanden bedes redegøre for gravhøjenes synbarhed fra offentlige tilgængelige lokaliteter.

Der er på egnen to typer offentligt tilgængelige steder hvorfra gravhøjene kan være synbare: fra veje i området og fra det store militære område øst for ejendommen.

På grund af bevoksning er gravhøjene ikke synlige fra det militære område.

Den eneste vej hvorfra der kan være indkig er [redacted] Fra toppen af den vestlige (lave) gravhøj kunne jeg iagttage trafik på vejen. Det skal dog vise sig, at det ikke er uden betydning at mine øjne er ca. 175 cm over terræn.

Fra [redacted] kunne jeg på intet se nogen af gravhøjene. Selvom jeg havde noteret mig hvilke træer der stod tæt ved gravhøjen og selvom jeg brugte kikkert, lykkedes det mig ikke at se nogen af gravhøjene. Jeg var af ejeren oplyst om, at jeg skulle et stykke væk, til vejstykket "A" på bilag 1, for at kunne se noget. Dette skyldes at terrænet på jordstykket mellem vej og skov danner en lille højderyg der skjuler området i skoven.

Den højeste, østlige gravhøj er ikke synlig. En af årsagerne hertil er bevoksningen med meget stedsegrønt.

Det er hermed min konklusion, at ingen af de to gravhøje er synlige fra offentlige tilgængelige lokaliteter, heller ikke med brug af kikkert.

Besvarelse af skønstemaets spørgsmål 2:

Syns- og skønsmændenes bedes angive afstanden fra gravhøjene til offentlig vej.

Afstanden er udmålt 3 x på Google Earth og 3 x på PlansystemDK. Gennemsnitlig for opmålingerne til nærmeste punkt på [REDACTED] er i luftlinje:

Til den vestlige, mindre gravhøj: 316 meter

Til den østlige, højere gravhøj: 372 meter

Besvarelse af skønstemaets spørgsmål 3:

Syns- og skønsmændenes bedes beskrive gravhøjenes topografi i landskabet.

Jf. 4-cm kort fra 2001 ligger begge gravhøje i terræn meget tæt på kote 32 (meter over havet). Den ældre del af ejendommen, herunder højderygge mod syd og mod vest ligger tæt på kote 33. Denne forskel på omkring 1 meter skal vise sig at få betydning for kiggene.

1. Den vestlige, mindre gravhøj

Selvom afstanden til nærmeste bygning er omkring 15 meter forekommer den at ligge i et naturområde med præg af lund, krat, afdreven skov, opvækst og åbne områder.

...

I området tæt ved har der tidligere været gravet (oplyst at være grus). Det gravede område ligger 50 - 100 cm lavere end det formodede oprindelige terræn. Ved staldbygningerne er terrænet muligvis reguleret, ligesom området ved gyllelagunen fremstår med tekniske skrånninger.

Selve gravhøjen er vanskelig at definere tydeligt. Toppen er formentlig sænket eller sunket af ukendte årsag og fremstår ikke klart defineret som gravhøj sædvanligvis gør, herunder den anden gravhøj.

Gravhøjen er 10-15 meter i diameter og fra den formodede omkreds til det højeste punkt er der 120 - 130 cm til toppen.

...

Det samlede topografiske indtryk er, at gravhøjen med sin udefinerede kontur ikke er særlig markant og indgår i et samlet udtryk, hvor der er gravet en del og i øvrigt præget af naturpræget opvækst.

2. Den østlige større gravhøj

Graven ligger på et forholdsvis jævnt område i det sydvestlige hjørne af en lysning ikke under 50 x 50 meter, der er ret åben mod nord. Da højen ligger i et hjørne af lysningen, har den på to sider en ryg af højere

beplantning.

Formen er markant og præcis. Diameteren ca. 15 meter og højden 200 - 220 cm, måske lidt mere.

...

Det samlede topografiske indtryk er, at gravhøjen med sin markante kontur fremstår som et særligt landskabselement af stor æstetiske værdi og som adskiller tydeligt i terrænet.

Besvarelse af skønstemaets spørgsmål 4:

Syns- og skønsmanden bedes redegøre for, om indblikket til gravhøjene – henset til beplantningen – er begrænset fra offentlig vej eller andre offentlige tilgængelige lokaliteter som følge af de bygninger, der er beliggende indenfor 100 m zonen.

Syns- og skønsmanden bedes redegøre for, om udsynet fra gravhøjene er begrænset af de omtalte bygninger og den aktuelle beplantning.

I givet fald i hvilket forhold.

Af stævningens bilag 16 fremgår den nævnte 100 meter zone. De nyere staldbygninger ligger sammen med en gyllelagune her indenfor, men beboelse, ældre driftsbygninger, kornsilo mm. ligger udenfor.

Det er min vurdering, at indblikket til gravhøjene fra [REDACTED] ikke er begrænset af disse bygninger. I det omfang de ikke var der, ville det være de ældre bygninger udenfor zonen der vil hindre dette. På grund af terrænet mellem gravhøjene og [REDACTED] er jeg dog tvivlende overfor om der overhovedet kunne være indkig.

Gyllelagunen ligger indenfor 100 meterzonen og har skåningsanlæg mod nord og vest, som er meget synlige og som tager indkig. Jeg kan ikke vurdere om den nærmeste gravhøj kunne være synlig hvis gyllelagunen ikke var anlagt. På grund af højderyggen ved vejen og den ret lave gravhøj er jeg tvivlende overfor om man vil kunne se, også afstanden på over 300 meter taget i betragtning.

Udsynet fra den lille gravhøj er begrænset af bygningerne, men ville også være begrænset af bygninger udenfor zonen. Mod syd er det tænkeligt at der ville være udsyn, hvis der ikke var bygninger, men beplantningerne umuliggør dette. Såfremt beplantningen heller ikke var der, ville flere øst-vestgående hegn hindre udsyn til eksempelvis andre veje i området.

Gyllelagunen hindrer ikke udsynet nævneværdigt, idet gravhøjen og beskuerens øjenhøjde tilsammen sikrer kiggene.

....

Jeg kan ikke vurdere udsynet fra den store gravhøj. Mellem denne og bygninger indenfor 100 meter zonen er skoven massiv. Det er dog min fornemmelse, at bygninger udenfor zonen ville begrænse udsynet hvis stalden indenfor zonen ikke var der.

Konklusion

Det er min opfattelse at bygningerne indenfor zonen ikke hindrer udsyn der kunne have været der. Bygninger udenfor zonen ville fortsat hindre dette.

Gyllelagunen hindrer indkig fra [REDACTED] i det område hvor den lave/nærmeste gravhøj befinder sig. På grund af terrænet er det dog min opfattelse at gravhøjen alligevel ikke ville kunne ses.

Beplantning hindrer generelt indkig og udsyn. Da der ikke er meget beplantning vest for lille gravhøj kan man dog se trafikken på [REDACTED]

...”

I forbindelse med hovedforhandlingen blev der foretaget besigtigelse af ejendommen.

Forklaringer

Arne [REDACTED] har forklaret, at han altid har arbejdet med landbrug. De købte ejendommen i 1997. Ejendommen var på 86 ha. De startede med at have frilandsgrise. De havde griseproduktion i de indre bygninger, der støder op til gårdspladsen. Hans landbrug er nu økologisk. Han har grise gående på begge sider af [REDACTED]

Da han købte ejendommen, var området ved højene nåleplantage med tæt bevoksning. Han lagde fra starten ikke mærke til gravhøjene. På den modsatte side af [REDACTED] er der gravhøje, og det blev nævnt i forbindelse med, at han købte ejendommen. Han regnede med, at det var disse gravhøje, som var beskrevet i tingbogen. Han er klar over, at man ikke må pløje tættere end 2 meter fra en gravhøj. Han kendte ikke til reglen om, at man ikke må bygge tættere end 100 meter fra en gravhøj. Det var først i forbindelse med dispensationsansøgningen i 2012, at han blev opmærksom på 100 meter-reglen. Han har gået på jagt i terrænet, men der var så tilgroet, at han ikke lade mærke til højene.

Han havde meget lidt at gøre med dispensationsansøgningen i 2000, da han kontaktede [REDACTED] Rådgivningscenter, som havde hjulpet dem før. I 2004 var det også planteavlskonsulenten, der sendte ansøgningen. De brugte meget tid på en sandgrav i forbindelse med forberedelsen til VVM-screeningen. Han havde ikke tænkt., at der kunne været et problem med den

fælles sandgrav. Han fik byggetilladelsen, efter at sagen var blevet lynbehandlet på et byrådsmåde, således at han kunne få et stykke af den fælles sandgrav tilmatrikuleret.

Det var [REDACTED] Landbrugscenter, der hjalp med dispensationsansøgningen i 2012. Han var ikke klar over, at der skulle indgives en dispensationsansøgning. Det var først, da ansøgningen var indgivet til kommunen, at konsulenten ringede og sagde, at der var et problem med gravhøjene. Han tilbagekaldte dispensationsansøgningen i et forsøg på at bevare det, de allerede havde bygget.

Placeringen af de omhandlede bygninger er foretaget på basis af en logisk betragtning i en sammenhæng med de eksisterende bygninger. Hvis han havde vidst, at der var problemer med fredningslinjer, ville han have valgt en anden placering. Han ville have bygget nordpå - vest for gyllelagunen - der hvor man kører ned til ejendommen fra [REDACTED]

Han kunne ikke bygge til mod vest, for det er ikke ham, der ejer jorden. Sydpå falder terrænet, og et byggeri ville blive meget omkostningstungt, da der skulle foretages en fundering.

Han har ikke andre papirer fra 2005. Det var konsulenten, der ordnede alt. Det, der er fremlagt i sagen fra 2000, er alt, han har af papirer. Han havde ingen kontakt med kommunen. Det var konsulenten, der stod for kontakten.

En husdyrsgodkendelse kom fra amtet. Han mindes ikke, om han selv var i kontakt med amtet.

Da han var ved at opføre gyllelagunen, kom der en bil med en anlægsgartner fra amtet, som sagde, at han kom for at pleje gravhøjene. Han undrede sig. Han hørte ikke efterfølgende noget fra amtet eller andre om, at der var bygget for tæt på højene.

Han har aldrig mødt nogen på stien, der går forbi højene. Han har set militærfolk om natten. Militærvognene kører i øvrigt meget tæt på de gravhøje, der befinder sig på militærterrænet.

Hvis bygningerne skal nedrives, vil det betyde, at han ruineres. Hele hans omsætning er afhængig af staldene mv.

Han har hørt om en sag i Ulfborg, hvor der upåklaget blev givet dispensation til byggeri af store minkstalde indenfor en beskyttelseszone. Det er medvirkende årsag til, at han sendt en ny ansøgning om dispensation. I Ulfborg fik ejeren påbud om at standse byggeriet, men vedkommende fortsatte arbejdet. Efterfølgende fik vedkommende dispensation og derefter yderligere dispensation til at bygge mere.

Han har indsendt den nye dispensationsansøgning i et forsøg på at komme hurtigt videre.

[REDACTED] Kommune har fået lavet et overslag over, hvad det vil koste at nedrive og reetablere byggeriet. Overslaget, der er fra Byggeri og Teknik i Vildbjerg, viser, at det vil koste en 10 -15 mio. kr. Det har kostet mellem 5 og 6 mio. kr. ekskl. moms at opføre bygningerne.

I forbindelse med byggeriet har de foretaget en afgravning af det øverste jordlag. Skrænten over mod skoven er således i forbindelse med byggeriet blevet mere markant, men det drejer sig alene om ca. 0,5 m. Bygningerne ligger i noget af sandgraven. Der var i forvejen en skrænt efter en afgravning, som må være menneskeskabt, og som han ikke har haft med at gøre.

Birgit [REDACTED] har som vidne forklaret, at hun har været ansat ved [REDACTED] Kommune som byggesagsbehandler fra 1997 til 2014, hvor hun gik på efterløn. Indtil 2007 var hun byggesagsbehandler i flere typer byggesager. Derefter blev det for énfamiliehuse.

Hun har inden sin vidneforklaring undersøgt kommunens digitale byggesagsarkiv. Kommunen fik ansøgningen fra Arne [REDACTED] i 2004 og kopi af et brev, der havde været ved amtet. Det fremgik af brevet fra amtet, at der ikke var problemer i forhold til det miljømæssige. Hun mener, at brevet fra amtet tog stilling til VVM -undersøgelsen. Indtil kommunalreformen havde amtet kompetencen indenfor zonelovgivning og naturbeskyttelseslinjer. Hun kan huske sagen, fordi der var en matrikel, der ikke var ejet af ansøgeren. Landinspektøren fik lagt arealet ind under ansøgerens ejendom. De fik derefter grønt lys fra miljøafdelingen. De var inde omkring de brandmæssige forhold og andet, der henhørte under kommunen. Hun kan ikke huske, om der var noget om gravhøje.

Det var den gang amtet, der havde kompetencen med hensyn til gravhøje. Når landbrugssagerne havde været i amtet, regnede de ved kommunen med, at det som amtet skulle påse, var blevet påset. Hun mener, at de havde en tjekliste over, hvilke regler, der skulle påses. Sagerne er blevet scannet ind og der ligger ikke et sådant dokumentet på sagen fra 2004. Det var nok underforstået, at når amtet havde kompetencen, regnede kommunen med, at amtet havde taget sig af det.

Dengang havde de kun et stort kort med nogle små prikker, der angav beliggenheden af gravhøje. Det var svært at tyde. Efter kommunalreformen fik de et kort, hvor beskyttelseslinjerne er tegnet ind.

Karen [REDACTED] har som vidne forklaret, at hun var uddannet landinspektør. Hun blev ansat ved amtet i 1979 som kontorassistent. I 2007 blev hun overført til kommunen. Hun har lavet planlovstilladelser og dispensationer fra naturbeskyttelseslinjer. Hun stoppede ved kommunen pr. 1.

marts 2014.

Hun kan huske, at dispensationsansøgningen i 2012 kom fra ansøgers konsulent. Hun vidste, at det var svært at få dispensation fra gravhøje, og hun forsøgte af få Arne [REDACTED] til at lægge nybyggeriet et andet sted, men det kunne ifølge Arne [REDACTED] ikke lade sig gøre. Hun kunne se, at det ønskede byggeri lå tæt på gravhøjene. Hun fik hjertet op i halsen. Hun gav dispensationen, som selvfølgelig blev påklaget. Det hun fik hjertet op i halsen af, var i relation til det byggeri, som Arne [REDACTED] søgte om i 2012.

Ved sin afgørelse om dispensation og den lovliggørende dispensation, lagde hun vægt på, at indkigget til gravhøjene alligevel ikke eksisterede. Man kan slet ikke se gravhøjene fra vejen. Gården er bygget i resterne af en gammel sandgrav.

Den gravhøj, der ligger tættest på staldene, er ikke særlig stor. Den skrår i den ene side. Gravhøjen blev først tinglyst i 1994 og vidnet tænkte, at det nok var det, der før blev kategoriseret som en "C-høj". C-højene var ikke særlig bevaringsværdige. Man kunne ansøge om at få lov til at fjerne C-høje, hvis de var til gene. Hun undersøgte det, og det viste sig, at det var en B-høj. Høje kategoriseret med et "A" var meget fine høje.

Hun vil mene, at det var en fejl fra det offentliges side, at der ikke var taget stilling til gravhøjene. Hun kan undre sig over, at nogle sager bliver påklaget og andre ikke. Hun har oplevet dispensationer i andre sager, hvor gravhøjene ligger lige så tæt på som i denne sag. Der er ikke ret mange af de dispensationer, som hun har givet, der ikke er blevet godkendt ved en efterfølgende klage. Hun vil mene, at hun har haft et godt samarbejde med museer og Kulturstyrelsen.

Hvis byggesagerne fra 2000 og 2005 var kommet forbi hendes bord, ville hun sandsynligvis have givet dispensation. Det mener hun, fordi byggeriet ligger samlet. Hun ville nok også have forsøgt at få ejerne til at finde en anden placering. Hun kan samtidig godt forstå, at ejeren ønskede at anvende jorden til bebyggelse, da jorden ikke kunne bruges til ret meget andet.

Dispensationspraksis er gået lidt op og ned. Alt afhængig af travlhed og skiftende regeringer.

I 2012 brugte hun internettet til at undersøge beskyttelseslinjer. Konsulenten havde set, at der var fortidsminder derude, og konsulenten vidste åbenbart, at der var svært at få dispensation.

Hun var ansat, da der blev indgivet ansøgning til en minkfarm i Ulfborg, som efterfølgende fik dispensation til byggeri. Bygningerne ligger lidt tættere på i denne sag end i sagen fra Ulfborg. Til gengæld er der tale om et større byggeri i Ulfborg.

Da hun sad i amtet, fik de sagerne fra kommunerne. Når folk søgte om byggetilladelse, gik sagerne videre til amtet. De havde en ansat, der screenede sagerne til de forskellige afdelinger, der behandlede de forskellige dispensationer. Ansøgningen fra 2005 kom ikke forbi hendes bord. Det må være et fejl fra det offentlige side.

Niels [REDACTED] har som vidne forklaret, at han er arkæolog og museumsinspektør ved [REDACTED] Museum. Museet skal blandt andet påse, at naturbeskyttelseslovgivningen efterleves. De er udpeget som tilsyns-museum for de fredede fortidsminder. Der er generelt mange bevarede fortidsminder i [REDACTED] Kommune. Han vil anslå, at der er mellem 1.000 og 1.500 fortidsminder, som er fredede. Fortidsminderne er primært gravhøje.

I forhold til 100-meters beskyttelseslinjen vurderer de, hvordan gravhøjene ligger i landskabet, men deres største interesse er beskyttelsen af ting af arkæologisk interesse. De tager meget lidt stilling til den bevaringsmæssige værdi. Et fredet fortidsminde er et fredet fortidsminde, og de vurderer ikke på kvaliteten.

De klagede over dispensationen i 2012, fordi de mente, at der var for stor risiko for, at der ville blive ødelagt fortidsminder i form af gravhøje.

De trak deres klage tilbage, fordi der efter deres opfattelse ikke kunne ske yderligere ødelæggelse af fortidsminder, når dispensationen til det nye byggeri blev trukket tilbage. Baggrunden herfor var, at der ville foregå nyt jordarbejde i forbindelse med fjernelsen, og det ville kunne skade yderligere. Det er ikke i gravhøjenes interesse. Der kan være en risiko for at skade eventuelle fortidsminder med tilknytning til gravhøjene.

Han ved ikke, at der tidligere har været en sandgrav i området. De fortidsminder, der er indenfor en sandgrav, vil være fjernet.

Han har ikke set dispensationer til større anlægsarbejder. Han har kun set det givet til mindre arbejder, så som nedlæggelse af kabler. Han har behandlet dispensationer frem til 2013. Nu varetages opgaven af en kollega.

Han har ikke selv set højene, men hans kollega Kia [REDACTED] har til set gravhøjene i efteråret 2011. Der var dengang den praksis, at hvis en overtrædelse var over 5 år gammel, skulle der ikke følge op på det.

De klagede over, at det kunne bruges som argument for dispensationen, at der var et landskabeligt skift. Der er formentlig heller ikke et landskabeligt skift for de bygninger, der ligger der nu, og som ikke har fået dispensation.

Pleje af fortidsminder kunne ske efter aftale med amtet.

Gravhøje har tidligere været kategoriseret som A, B og C-høje. Det var det tidligere Rigsantikvariat, der lavede den kategorisering.

Ud fra et bevaringshensyn vil rydning af fortidsminder have en positiv effekt. Pleje har ingen indflydelse på, hvordan de vurderer en klagesag. Det er Kulturstyrelsen, der bestemmer, om og hvordan der skal graves i en gravhøj. Det er meget svært at få lov til.

Han kender debatten om nationale strategier. Han vil ikke mene, at det er en god ide at undersøge gravhøjene nu, for der kommer hele tiden nye og forbedrede undersøgelsesmetoder. Der er ca. 20.000 fortidsminder i landet, hvoraf mere end 90 % er gravhøje.

Dorthe [REDACTED] har som vidne forklaret, at hun har underskrevet klagen fra Kulturstyrelsen. Hun har været ansat ved styrelsen i 5 år. Inden da var hun arkæolog ved Viborg Stift Museum, og tidligere ved Vejle Museum. Begge museer har at gøre med tiden fra den tidligste oldtid til nutid. Hun har også været tre år ved Aarhus Universitet, hvor hun forskede i jernalderen.

Gravhøjene er omkring 5.000 år gamle. Kulturstyrelsen reagerede på, at der skulle bygges indenfor beskyttelseszonen. Samtidig ville kommunen give dispensation til nogle eksisterende bygninger. Hun har ikke set gravhøjene. De ser ikke gravhøjene hver gang, de indgiver klage. Der er omkring 30.000 gravhøje i Danmark. De kan vurdere det ud fra simple regler. Hvis man bygger indenfor beskyttelseslinjen på 100 m, er det galt. De klagede både over det eksisterende bygge og det nye, der blev ansøgt om. 100-metergrænsen er en beskyttelse af hensyn til det visuelle. Der ligger desuden ofte urner i kanten af gravhøjene, som stammer fra senere tider som bronzealderen, jernalderen og vikingetiden. Der kan ofte være grave omkring gravhøjene.

Gravene skal have et frirum, så de kan opleves som gravhøje. Hvis man ikke havde bygget ind mod gravhøjene, ville man have haft to frie rum. Det er uden betydning, at der var plantage på stedet, da Arne [REDACTED] byggede. Bepantning kan fjernes. Det er mere problematisk, hvis der i forvejen er bebyggelse, da der er en tilbøjelighed til ikke at fjerne bygninger, der har ligget der længere tid.

Gravhøje har kulturhistorisk værdi. Man kan ikke vide, hvad indholdet i gravene er. Man freder også grave, selvom de ikke er særligt velbevarede. Grave, der ikke fremstår særligt velbevarede, kan have et velbevaret indhold inde i graven og omvendt. En høj, der er næsten helt væk, kan således indeholde mere, end en høj, der er stor og flot.

Lokalitetsrapporten for gravhøjen med nr. 71148 viser, at den er tinglyst i 1994. Fredningen er sket tidligere. Højen blev beskyttet ved lovgivning i 1937. Begivenhed nr. 1: Berejsningen i 1901 af Thomsen er uden betydning

for fredningen. Begivenhed nr. 2 er et periodisk tilsyn i 2011. Man forsøger at tilse gravhøjene hvert 5 år. De fik ikke noget at vide om gyllelagunen i 2005. [REDACTED] Museum foretog tilsynet som tilsynsmyndighed. Kulturstyrelsen har ikke fået noget at vide om det.

Lokalitetsrapporten for Gravhøjen med nr. 71149 viser, at der er sket tinglysning i 1943. Denne grav er ifølge registreringerne ujævn, og meget er bortkørt. Det er sædvanligt. Man kan se, om der har været gravrøvere. Der har ikke været gravrøvere i de to grave.

I forhold til dispensationen i Ulfborg er der tale om, at Kulturstyrelsen ikke ville påklage nybyggeri i en sag, hvor den nye bebyggelse skulle ligge i yderkanten af beskyttelseszonen. Samtidig lå der byggeri indenfor 100 meterzonen, som tog udsynet. De kunne alligevel ikke redde fortidsmindet, for der lå allerede noget op ad fortidsmindet. De kunne måske få forbudt det nederste af hallen, men der ville alligevel komme et stort byggeri. De eksisterende bygninger er fra før 1937, og derfor krævede de ikke dispensation. Det er anderledes i denne sag, fordi der inden byggeriet var en fri zone omkring fortidsminderne.

Uanset det konkrete udsyn, vil det altid være en fordel, hvis der er 100 meter omkring fortidsmindet. Hvis der er eksisterende bygninger udenfor 100 meterzonen, som tager udsynet, kan det være, at bygningerne er væk engang i fremtiden.

Hun kender ikke til, at der har ligget en sandgrav op til højene. De arkæologiske lag vil blive ødelagt, når man graver i en sandgrav.

Det er ikke af betydning for bevaringsværdien, om gravene er yngre end 5.000 år. Hun kender ikke til, om der er 20.000 gravhøje, der er mere end 2 m høje og 10.000, der er under.

Reliefkortet af højen tættest på huset viser, at det er en gravhøj. Det er rigtigt, at gravhøjen ser anderledes ud end andre gravhøje. Gravhøjen har stadig videnskabelig værdi. De har set på billeder fra stedet i forbindelse med, at de indgav deres klage.

Man får som udgangspunkt ikke lov til at udgrave gravhøje heller ikke, selvom gravhøjene er beskadiget. Man giver ofte tilladelse til at udgrave bopladser, fordi de opdages i forbindelse med, at man er ved at bygge.

Hun ved ikke, om man ved Kulturstyrelsen giver tidsbegrænset dispensation.

Billederne vedrørende ulovlige forhold registreres bare, men der gøres ikke altid noget ved det.

Hun er ikke enig i, at det kan skade gravhøjene mere, hvis bygningerne skal fjernes. Det er en anden måde, at se det på.

Skønsmand Henning Looft har forklaret, at han kan vedstå sin rapport, men han har lavet en fejl. Han har på side 8 skrevet, at gravhøjene ligger tæt på kote 33, men han har nu på bedre kortmateriale set, at de ligger tæt på kote 32. Hans konklusion er dog den samme. Det er i stedet distancen til vejen og den omstændighed, at det krummer, at udsynet til gravhøjen ikke er der. Det går ikke hen over en ryg.

Han er landskabsarkitekt. Hans erfaring med gravhøje er begrænset, men han har arbejdet meget med kirker og har i den forbindelse arbejdet tæt sammen med museer.

I skønsrapporten side 10 har han svaret på, om man kan se gravhøjen på grund af gyllelagunen. Han har ikke svaret på, om det pynter. Når man ser på et foto fra den lille gravhøj, er det rigtigt, at det ikke ser pænt ud med gyllelagunen. Han mener dog ikke, at det er det, han er blevet spurgt om.

Når det militære område ikke er i brug, kan man få adgang til arealet med de to gravhøje fra det militære område. Det kræver, at man kontakter vagthavende først. Der er desuden adgang gennem ejendommen fra [REDACTED] Nybyggeriet tager udsynet til gravhøjene fra vejen, men byggeriet ligger bag ved det ældre byggeri, og derved gør det ikke nogen forskel i forhold til [REDACTED] Hvis man går lidt rundt ved den østlige større gravhøj, kan man se kanten af et tag. Man kan ikke se bygningerne, når man kigger hen mod gravhøjen. Det samlede topografiske indtryk er således ikke påvirket af bygningerne.

Der er levende hegn i retning mod den øst/vest vendte vej, og selvom der ikke var bygninger, ville der ikke være udsyn.

Skønsmanden har supplerende om spørgsmål 6 forklaret, at indblik og udsyn til gravhøjene ikke kan forbedres på grund af det område, de ligger i.

Parternes synspunkter

Arne [REDACTED] har til støtte for den principale påstand gjort følgende gældende i påstandsdokumentet:

"...at dispensation til opførelse af bygningerne skulle have været - og ville være blevet - meddelt, såfremt der var blevet ansøgt herom inden opførelse af bygningerne.

at [REDACTED] Kommune i bilag 9 har anført, at dispensationen "... ved en fejl fra det offentliges side ikke blev givet i forbindelse med de daværende sagsbehandlinger."

- at formålet med reglerne om fortidsmindebeskyttelseslinjer er at bevare fortidsminder som fremtrædende kulturhistoriske landskabslementer,
- at fortidsminderne på sagsøgers ejendom fremtræder med meget begrænset synlighed i landskabet, dels på grund af fortidsmindernes egen karakter og størrelse, dels på grund af karakteren af det omkringliggende landskab, herunder det forhold, at fortidsminderne er og gennem mange årtier har været omgivet og skjult af nåletræsbevoksning,
- at der hverken er indsigt til eller udsyn fra fortidsminderne,
- at anlæggene således hverken påvirker ind- eller udsyn fra fortidsminderne, hvorfor der ikke er noget hensyn at tage til landskabelige værdier eller fortidsmindernes kulturhistoriske betydning,
- at dette understøttes af [REDACTED] Museums vurdering i bilag 13, hvoraf fremgår, at *"... det næppe har en særlig gavnlig effekt på de to fredede fortidsminder at fjerne de allerede etablerede anlæg..."*
- at sagsøgtets forudsætning om at omkostningerne ved fiernelse med videre af bygningerne skal afholdes af [REDACTED] Kommune ikke er ubetinget korrekt.

Subsidiært gøres det gældende, at det var korrekt af [REDACTED] Kommune at meddele en efterfølgende lovliggørende dispensation.

Til støtte herfor gøres det – ud over de ovenfor anførte forhold – gældende,

- at sagsøger indhentede byggetilladelser til opførelsen af samtlige projekter,
- at det påhviler kommunen – og ikke sagsøger – at påse, at de relevante regler er overholdt i forbindelse med kommunens meddelelse om tilladelse til byggeriet,
- at [REDACTED] Kommune i perioden 2000-2007 tre på hinanden følgende gange har meddelt tilladelse til opførelse af byggeri inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen,
- at både [REDACTED] Kommune og Ringkjøbing Amt vurderede lovligheden af byggeriet i 2004, og at hensynet til fortidsminder er indgået i vurderingen, jf. bilag 5,
- at sagsøger således har været i god tro om byggeriets lovlighed og,
- at det er en skærpende omstændighed, at [REDACTED] Kommune ad flere omgange har taget stilling til lovligheden af byggeri inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen og hver gang har godkendt det ansøgte byggeriet og dermed bekræftet sagsøgers gode tro.

Hertil kommer

- at der er forløbet henholdsvis 13 og 8 år fra meddelelsen af tilladelse til de mest omfattende byggerier,
- at sagsøger således har indrettet sig i tillid til at bygningerne, og gyllelagunen indgår som en del af sagsøgers produktionsgrundlag,
- at der er tale om et omfattende produktionsbyggeri med et samlet areal på 3.404 m²,
- at en fysisk lovliggørelse vil indebære et omfattende materiale-spild og et betydeligt økonomisk tab for sagsøger, der ikke står i et rimeligt forhold til den vægt, som hensynet bag reglerne om beskyttelse af fortidsminder skal tillægges i denne sag,
- at en fysisk lovliggørelse af de i sagen omhandlede bygninger ikke vil have nogen gavnlig effekt på gravhøjene, samt
- at det resultat, der opnås ved en fysisk lovliggørelse, står i misforhold til formålet bag reglerne om beskyttelse af fortidsminder samt de anførte værdispildsbetragtninger, hvorfor der bør gives lovliggende dispensation til de opførte bygninger.
- at det samlede hensyn til sagsøger under disse omstændigheder overstiger hensynet bag naturbeskyttelseslovens § 18, stk. 1.

Til støtte for den subsidiære påstand gøres samme anbringender gældende som til støtte for den principale påstand.

Den subsidiære påstand er nedlagt for det tilfældes skyld, at domstolene ikke finder, at der er grundlag for at statuere afgørelsens ugyldighed, men at sagen som følge af de oplysninger, der måtte fremkomme under retssagen, herunder resultatet af syn og skøn, giver grundlag for, at sagen hjemvises til fornyet behandling hos sagsøgte, således at tilladelse eksempelvis kan meddeles med vilkår.

..."

Arne [REDACTED] har supplerende anført, at mulige kulturhistoriske levn allerede er væk, da der har ligget en sandgrav der, hvor bygningerne er opført. Hensynet til bevarelse af kulturhistoriske levn i området omkring gravhøjene er derfor ikke det samme, som i andre sager.

[REDACTED] Kommune bestrider, at kommunen er erstatningspligtig, og det er tvivlsomt, hvad udfaldet af en erstatningssag vil blive. Natur- og Miljøklagenævnets forudsætning om, at kommunen vil dække Arne [REDACTED] tab helt eller delvist, er derfor ikke rigtig.

Arne [REDACTED] opfylder alle de kriterier, som ifølge forarbejderne til naturfredningsloven kan medføre, at der meddeles dispensation. Arne [REDACTED] var i god tro, der er gået meget lang tid siden byggerierne blev opført og værdispildet vil være stort - i størrelsesordenen 5-6 mio. kr. Dertil kommer, at der andre steder er givet en række dispensationer til byggerier indenfor 100 meter zonen, og det fremstår som tilfældigt, hvornår

Kulturstyrelsen vælger at klage, og hvornår styrelsen vælger ikke at klage. Landbrugsbyggeri kan ikke generelt undtages fra muligheden for at få dispensation.

Kommune har som biintervenient til støtte for Arne [redacted] gjort gældende, at det ikke - som Natur- og Miljøklagenævnet har gjort - kan lægges til grund, at kommunen vil holde Arne [redacted] skadesløs.

Kommunen har nærmere anført, at kommunen har pligt til at påse, at lovgivningen overholdes, men en byggetilladelse eller en dispensation er ikke et løfte til bygherren om, at lovgivningen er overholdt. Tilsynspligt disculperer ikke. Et erstatningskrav mod kommunen vil desuden være helt eller delvist forældet. Et eventuelt erstatningsansvar vedrørende den del af byggeriet, der er fra 2000, vil med sikkerhed være forældet efter forældelseslovens § 3, stk. 3, nr. 3. Et eventuelt erstatningsansvar for den øvrige del af byggeriet vil være forældet efter forældelseslovens § 3, stk. 1. Det bemærkes, at procestilvarsling ikke afbryder eller suspenderer forældelsesfristen.

Kommune har desuden gjort gældende, at hvis kommunen ifalder erstatningsansvar vil værdispildsbetragtninger føre til, at der skal gives dispensation. Værdispildsbetragtninger gælder også overfor kommunen.

Kommune har videre gjort gældende, at hensynet til, at offentligheden kan se højene, ikke er tungtvejende i denne sag.

Kommunen har nærmere anført, at der hverken er udsyn eller indsyn til højene fra offentlig vej. Arne [redacted] ejendom ligger op til et militærområde, hvor der ikke kommer privatpersoner, og der er ikke stiadgang til gravhøjene. Det landskabsmæssige hensyn er det hensyn, der har størst betydning i naturbeskyttelseslovens § 18. I dette tilfælde kan man se bort fra hensynet, da gravhøjene ikke kan ses. Dertil kommer, at den ene gravhøj er afgravet og ikke ligner en gravhøj.

Kommune har herudover gjort gældende, at de konkrete forhold på stedet er helt særlige.

Kommunen har nærmere anført, at der har ligget en sandgrav, lige op ad gravhøjene. Alt materiale af arkæologisk interesse er derfor fjernet. Det vil desuden ifølge vidnet Niels [redacted] forklaring kunne skade området omkring gravhøjene yderligere, hvis bygningerne skal nedrives.

Retten kan prøve Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse fuldt ud, og det gælder særligt i et tilfælde, hvor Natur- og Miljøklagenævnet har truffet sin afgørelse uden besigtigelse. Der er meget stor forskel på, hvad luftfotoene viser, og det indtryk man får, når man har været på stedet. Der har været afholdt syn og skøn under sagen vedrørende indsigtsmulighederne til gravhøjene, og de informationer, der fremgår af skønserklæringen, indgik

ikke i Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse.

██████████ Kommune har supplerende gjort gældende, at det efter bevisførelsen efter al sandsynlighed er amtet, der er erstatningsansvarlig og ikke kommunen.

Kommunen har nærmere anført, at det i 2000 og 2005 var amtet, der skulle påse overholdelse af naturbeskyttelseslovens §18. Sagerne har været forbi amtet uden, at amtet har reageret.

Natur- og Miljøklagenævnet har til støtte for den principale påstand gjort følgende gældende i påstandsdokumentet:

" ...

Natur- og Miljøklagenævnets vurdering

Til støtte for den nedlagte påstand om frifindelse gøres det gældende, at Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 19. februar 2013 er lovlig og gyldig. Afgørelsen er ikke truffet på et mangelfuldt eller fejlagtigt grundlag, og den er ikke behæftet med mangler, som medfører, at afgørelsen er ugyldig.

Natur- og Miljøklagenævnet har med rette ændret ██████████ Kommunes lovgiggørende dispensation af 4. januar 2012 fra naturbeskyttelseslovens § 18 til de tre landbrugsbygninger og gyllelagunen på ejendommen til et afslag.

Efter naturbeskyttelseslovens § 18, stk. 1, må der ikke foretages ændring i tilstanden af arealet inden for 100 meter fra fortidsminder, der er beskyttet efter bestemmelserne i museumsloven.

Formålet med fortidsmindebeskyttelseslinjen er at sikre fortidsmindernes værdi som landskabselementer. Både den generelle betydning af fortidsminderne i landskabsbilledet, indsyn til og udsyn fra fortidsminderne skal sikres med bestemmelsen. Samtidig skal bestemmelsen sikre de arkæologiske lag i området omkring fortidsminderne, idet der ofte er særlig mange kulturhistoriske levn i områderne tæt ved de fredede fortidsminder.

Beskyttelseszoner omkring fortidsminder administreres i praksis meget restriktivt, jf. naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 3, hvorefter der alene kan meddeles dispensation i særlige tilfælde.

De tre landbrugsbygningerne og gyllelagunen er opført indenfor fortidsmindebeskyttelseslinjen uden dispensation. Dermed kræves en lovgiggørende dispensation. Udgangspunktet i lovgiggørelsessager er, at sagen skal behandles, som den ville være blevet behandlet, såfremt der var søgt om dispensation, inden den ønskede foranstaltning blev foretaget.

Natur- og Miljøklagenævnet har med rette lagt til grund, at nævnet ikke ville have meddelt dispensation til opførelse af landbrugsbygningerne, såfremt sagen var blevet forelagt nævnet inden opførelsen. Der henvises til den generelt meget restriktive praksis på området og til de konkrete forhold på stedet, herunder muligheden for en placering af bygningerne udenfor fortidsmindebeskyttelseslinjen.

Det klare udgangspunkt er således, at der i denne sag skal ske en fysisk lovgiggørelse.

Natur- og Miljøklagenævnet har taget i betragtning, at ejeren har oplyst at være i god tro, idet anlægget er opført med kommunens byggetilladelser, og at de omhandlede bygninger efter det oplyste udgør hele det reelle produktionsanlæg på ejendommen.

Natur- og Miljøklagenævnet har lagt vægt på kommunens oplysning om, at ejer kan være uden skyld i, at bygningerne er opført uden de nødvendige dispensationer, og nævnet har lagt vægt på, at det økonomiske tab i forbindelse med fjernelse af bygningerne efter det foreliggende må antages at skulle bæres helt eller delvist af kommunen.

Natur- og Miljøklagenævnet har med rette fundet, at en samlet afvejning af hensynet til effektiv håndhævelse af fortidsmindebeskyttelseslinjen overfor hensynet til ejeren samt præcedensvirkning i forhold til lignende sager ikke fører til, at der er grundlag for at fravige kravet om fysisk lovliggørelse.

Der gøres gældende, at der ikke er grundlag for at tilsidesætte Natur- og Miljøklagenævnets skønsmæssige afvejning af hensynet til sagsøgers interesse i dispensation over for de hensyn, som skal varetages ved administrationen af beskyttelsesreglerne i naturbeskyttelsesloven.

Til sagsøgers anbringender bemærkes følgende:

Det fastholdes som ovenfor anført, at sagsøger ikke ville have opnået dispensation fra fortidsmindebeskyttelseslinjen, såfremt sagsøger havde indgivet forudgående ansøgning om dette. Sagsøgers ønske om opførelse af landbrugsbygninger øst for ejendommens øvrige bebyggelse er ikke et særligt tilfælde efter naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 3, som berettiger dispensation. Det i [redacted] Kommunes dispensation af 4. januar 2012 anførte ændrer ikke herpå.

Natur- og Miljøklagenævnet antager, at domstolene vil lægge til grund, at [redacted] Kommune har begået fejl i byggesagsbehandlingen, idet kommunen havde pligt til at påse, at byggeriet ikke blev opført inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen. [redacted] Kommune har således i dispensationen af 4. januar 2012 og i brevet af 9. februar 2012 erkendt, at der er begået fejl. Det må derfor også antages, at tabet vil skulle bæres helt eller delvist af kommunen.

Såfremt retten efter bevisførelsen lægger til grund, at det kan bebrejdes sagsøger, at forbuddet mod byggeri inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen ikke blev iagttaget, eller at dette forhold dog hovedsagelig er sagsøgers ansvar, må resultatet ligeledes blive, at der skal ske fysisk lovliggørelse, da ejerens egen skyld i så fald taler imod retlig lovliggørelse. Det bemærkes i den forbindelse, at gravhøjene er tinglyst på sagsøgers ejendom, og sagsøger burde derfor være bekendt med gravhøjenes eksistens.

Det forhold, at sagsøger ifølge egne oplysninger har været i god tro om/ikke haft kendskab til forbuddet mod byggeri inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen, kan ikke i sig selv føre til, at sagsøger skal meddeles lovliggørende dispensation. En sådan betragtning strider afgørende mod hensynet til retshåndhævelse og præcedens.

Det forhold, at der er forløbet nogle år, siden byggeriet blev opført i 2000 og i 2005, kan heller ikke føre til, at sagsøger skal meddeles lovliggørende dispensation. Retten til håndhævelse kan ikke anses for fortabt, idet denne betragtning også ville stride afgørende mod hensynet til retshåndhævelse og præcedens.

Det bestrides, at proportionalitetsprincippet skulle føre til, at sagsøger skal meddeles lovliggørende dispensation. Hensynet til retshåndhævelse og præcedens er også i denne sag mere tungtvejende end hensynet til værdispildet.

I anledning af [redacted] Kommunes indlæg bemærkes følgende:

Det fastholdes, at Natur- og Miljøklagenævnet i afgørelsen med rette lagde til grund, at [redacted] Kommune i forbindelse med sagsbehandling og udstedelse af byggetilladelse begik ansvarspådragende fejl og må antages at skulle bære det økonomiske tab helt eller delvist i forbindelse med fjernelse af bygningerne. [redacted] Kommune var efter bygningsreglementet forpligtet til at påse, at bygningerne ikke blev opført i strid med fortidsmindebeskyttelseslinjen.

Det kan næppe antages, at kommunens erstatningsansvar er forældet, jf. forældelseslovens § 3, stk. 2.

I anledning af skønserklæringen bemærkes følgende:

I skønserklæringen side 10 er det anført, at indblikket til Gravhøjene fra [redacted] ikke begrænset af det ulovlige byggeri, idet indblikket er hindret af de ældre bygninger uden for 100 m zonen. Muligvis ville terrænforholdene mellem vejen og gravhøjene under alle omstændigheder hindre indblik. Gyllelagunen hindrer indblikket, men også her er det usikkert, om der ville være indblik på grund af højderyggen og afstanden på over 300 meter.

Ligeledes i skønserklæringen side 10 er det anført, at udsynet fra den lille gravhøj er begrænset af bygningerne, men også ville være begrænset af de ældre bygninger uden for 100 m zonen. Mod syd ville der være udsyn, hvis der ikke var bevoksning på stedet. Det anføres, at gyllelagunen ikke hindrer udsynet nævneværdigt, men dette modsiges dog af fotoet side 10.

Udsynet fra den store gravhøj mod bygningerne er hindret af skov. Hvis skoven ikke var der, ville bygningerne ifølge skønsmanden hindre udsynet.

Til den landskabelige vurdering bemærkes det, at fortidsmindebeskyttelseslinjen forbyder tilstandsændringer inden for beskyttelseslinjen på 100 m. Beskyttelsen gælder således uanset terrænforholdene omkring gravhøjene og anset byggeri opført udenfor beskyttelseslinjen. Fortidsmindebeskyttelseslinjen kan alene beskytte landskabselementerne indenfor beskyttelseszonen, og beskyttelseslinjen gælder uanset forholdene udenfor beskyttelseslinjen.

Naturbeskyttelseslovens § 18 forbyder tilstandsændringer, herunder bebyggelsen i denne sag, og linjen er også til hinder for beplantning. Beskyttelseslinjen beskytter ikke mod opvækst af krat og skov og indeholder ikke en forpligtelse til pleje af arealerne. Men beskyttelseslinjen gælder uanset opvækst af krat og skov.

..."

Natur- og Miljøklagenævnet har supplerende anført, at Arne [redacted] ville have fået afslag, hvis han havde søgt om dispensation til byggerierne i 2000 og 2005. Naturbeskyttelseslovens § 18 er en forbudsbestemmelse. Reglen gælder uanset om bevoksningen på stedet tager udsynet, uanset om anden bebyggelse tager udsynet, og uanset om arealet i nærheden af gravhøjene er dyrket. Det bemærkes, at bevoksning og bygninger kan ændre sig med tiden. Der stilles ikke et

særligt højt krav til begrundelse for afslaget til dispensation. Nævnspraksis er restriktiv, og det kan ikke i denne sag føre til dispensation, hvis [redacted] Kommune i andre tilfælde har administreret loven for lempeligt. Praksis er meget restriktiv, hvis byggeriet som her ligger i første række til fortidsminderne. Der er ikke særlige omstændigheder ved landbrugsbyggeri, og i denne sag kunne bygningerne været placeret et andet sted. Gravhøjene er tinglyst på ejendommen, og Arne [redacted] burde være klar over, at de lå der. Arne [redacted] eventuelle gode tro er desuden ikke nok til, at der skal ske retlig lovliggørelse.

Natur- og Miljøklagenævnet har supplerende gjort gældende, at det ikke er amtet, der kan pålægges et erstatningsansvar.

Nævnet har nærmere anført, at der ikke er oplysninger om, at amtet har haft anledning til at reagere overfor byggerierne, fordi de lå indenfor beskyttelseszonen. Det er rigtigt, når Natur- og Miljøklagenævnet vurderer, at kommunen bærer erstatningsansvaret.

Det er nævnets opfattelse, at sagsgenstanden er 6 mio. kr.

Rettens begrundelse og afgørelse

Efter naturbeskyttelseslovens § 18, stk. 1, må der ikke foretages ændring i tilstanden af arealet inden for 100 m fra fortidsminder, som er beskyttet efter bestemmelserne i museumsloven.

De omhandlede bygninger, herunder gyllelagunen, er alle opført inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen uden dispensation. Retten kan tiltræde Natur- og Miljøklagenævnets udtalelse om, at sagen skal behandles, som den ville være blevet behandlet, hvis der var indgivet ansøgning om dispensation, inden projektet var blevet gennemført.

Retten er også enig i Natur- og Miljøklagenævnets udtalelse om, at Arne [redacted] ikke ville have fået en dispensation til opførelse af landbrugsbygningerne, hvis sagen var blevet forelagt nævnet, inden byggeriets opførelse. Der kan efter naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 3, i særlige tilfælde gøres undtagelse fra bestemmelsen, men dispensationspraksis er meget restriktiv, og det må efter de foreliggende oplysninger antages, at bygningerne kunne have fået en anden placering uden for beskyttelseslinjen.

Retten skal herefter foretage en vurdering af, om der i sagen foreligger sådanne særlige omstændigheder, som gør, at udgangspunktet - om lovliggørelse i form af nedrivning af bygningsanlægget - kan fraviges. Det bemærkes, at byggerierne er opført i 2000 og 2005, og at spørgsmålet om dispensation først opstod i 2012.

Det må efter bevisførelsen, herunder ved parts- og vidneforklaringerne, lægges til grund, at Arne [redacted] ikke var klar over, at en fortidsmindebeskyttelse hindrede et byggeri som ansøgt. Arne [redacted] modtog fra [redacted]

Kommune de fornødne byggetilladelser uden bemærkninger om indhentelse af tilladelse efter naturbeskyttelseslovens § 18, stk. 1, og retten finder ikke, at der i sagen er anledning til at betvivle, at Arne [REDACTED] mente, at han uden videre kunne gå i gang med byggeriet. Der er på ejendommen tinglyst flere deklARATIONER om fortidsminder, men det skal også tages i betragtning, at der på Arne [REDACTED] ejendom befinder sig andre gravhøje, end de, der er omhandlet i denne sag.

Det kan også lægges til grund, at det vil medføre store økonomiske konsekvenser for Arne [REDACTED] hvis han blev pålagt at fjerne størstedelen af sit produktionsanlæg på ejendommen. Det må efter bevisførelsen antages, at Arne [REDACTED] vil komme til at lide et tab på et betydeligt millionbeløb.

Natur- og Miljøklagenævnet har henvist til, at det økonomiske tab i forbindelse med fjernelse af bygningerne må antages at skulle bæres helt eller delvist af [REDACTED] Kommune.

[REDACTED] Kommune har under sagen som biintervenient bestridt, at kommunen er forpligtet til at afholde omkostningerne ved en fysisk lovliggørelse, og kommunen har blandt andet anført, at et erstatningskrav helt eller delvist er bortfaldet som følge af forældelse.

Retten finder, at det på det foreliggende grundlag er behæftet med en ikke ubetydelig usikkerhed, om Arne [REDACTED] kan opnå en tilstrækkelig kompensation hos kommunen, hvis kravet om fysisk lovliggørelse opretholdes. Det kan således ikke lægges til grund, at kommunen vil bære det økonomiske tab helt eller delvist.

Det kan endvidere efter Arne [REDACTED] forklaring og de i øvrigt foreliggende oplysninger, herunder besvarelse af skønstemaets spørgsmål 3, lægges til grund, at der inden for beskyttelseslinjen i forhold til begge gravhøje var foretaget gravearbejder, inden byggeriet blev opført. Det kan også lægges til grund, at den pågældende gravning i et vist omfang er foretaget uden sammenhæng med byggeriet og før Arne [REDACTED] overtagelse af gården.

Hensynet til de arkæologiske interesser findes derfor på de arealer, hvor de omhandlede bygninger er opført og den tidligere gravning er foretaget, ikke længere at være tungtvejende.

Efter rettens besigtigelse under hovedforhandlingen og på baggrund af besvarelsen i skønserklæringen kan det endelig også lægges til grund, at de landskabelige værdier, særligt i forhold til indsyn til og udsyn fra gravhøjene, overordnet set kun i meget begrænset omfang findes at have lidt skade som følge af byggeriet, især når man tager det lovlige og oprindelige byggeri på ejendommen i betragtning.

Efter en samlet afvejning af disse omstændigheder tager retten Arne [REDACTED]

█████ påstand til følge som nedenfor anført.

Sagsomkostninger

Natur-og Miljøklagenævnet skal betale 225.000 kr. i sagsomkostninger til Arne █████

Heraf udgør retsafgiften 4.000 kr. og udgiften til syn og skøn 30.573,38 kr. Resten af beløbet udgør et passende beløb til dækning af udgiften til advokat (ekskl. moms).

Ved fastsættelsen af sagsomkostningerne er der taget hensyn til, at sagsgensstanden har været på mere end 5 mio. kr. Der er desuden taget hensyn til sagen karakter og omfang, herunder at der har været afholdt syn og skøn, og at sagen har været behandlet med 3 dommere.

Thi kendes for ret:

Sagsøgte, Natur- og Miljøklagenævnet, tilpligtes at anerkende, at Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 19. februar 2013 er ulovlig og ugyldig for så vidt angår den del af afgørelsen, der vedrører afslag på lovliggørende dispensation til tre landbrugsbygninger og en gyllelagune.

Sagsøgte, Natur- og Miljøklagenævnet skal betale 225.000 kr. i sagsomkostninger til sagsøger, Arne █████

Sagsomkostningerne, der forrentes efter rentelovens § 8 a, skal betales inden 14 dage.

Niels Bjerre

Dot Buchtrup

Michael Wennicke

Udskriftens rigtighed bekræftes.
Retten i Holstebro, den 1. februar 2016.

Heidi Refslund-Nørgaard, kontorfuldmægtig